

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

Περίληψη :

Το 325 στη Νίκαια της Βιθυνίας ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Μέγας συγκάλεσε την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο για να αποκαταστήσει την ειρήνη στα εκκλησιαστικά ζητήματα της αυτοκρατορίας. Η Σύνοδος καταδίκασε τη διδασκαλία του Αρείου, συνέταξε το Σύμβολο της Πίστεως και όρισε την ημερομηνία εορτασμού του Πάσχα. Με τη Σύνοδο αυτή η Εκκλησία κρατικοποιήθηκε και ο συνοδικός θεσμός έγινε θεμελιώδης για την ορθοδοξία. Το γεγονός αυτό είχε μακροχρόνιες συνέπειες θεολογικού και πολιτικού χαρακτήρα στην Ανατολή κατά τη διάρκεια όλου του Μεσαίωνα.

Χρονολόγηση

325

Γεωγραφικός Εντοπισμός

Νίκαια Βιθυνίας

1. Ιστορικό πλαίσιο της Συνόδου

Από το 312 ο [Κωνσταντίνος Α΄ ο Μέγας](#) (306-337) προέβη σε ενέργειες που υπογράμμιζαν την αποφασιστικότητά του για ανάμειξη στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Από το 316 και μετά, άρχισε να εμφανίζεται ως ο ύπατος διαιτητής στις διαμάχες των επισκόπων. Μια αποτυχία της θρησκευτικής πολιτικής του αυτοκράτορα ήταν η ανάμειξή του στο λεγόμενο δονατιστικό σχίσμα,¹ που συντάραξε τη ρωμαϊκή Αφρική κατά τη διάρκεια ολόκληρου του 4ου αιώνα.

Κατά την περίοδο των διωγμών του [Διοκλητιανού](#) (284-305) αρκετοί κληρικοί απαρνήθηκαν την πίστη τους, παραδίδοντας μάλιστα κείμενα στην πυρά.² Πολλοί όμως χριστιανοί, ο αριθμός των οποίων συνεχώς αυξανόταν, θέλοντας να δείξουν τη διαφωνία τους και να τονίσουν με ζήλο την ακλόνητη πίστη τους, επιζητούσαν το μαρτυρικό θάνατο. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν και οι οπαδοί του Δονάτου. Όταν το 313 χειροτονήθηκε αρχιεπίσκοπος Καρχηδόνος ο Καικιλιανός, οι δονατιστές, κατηγορώντας τον για τη ν' ενδοτική στάση του την περίοδο των διωγμών, εξεγέρθηκαν και έχρισαν επίσκοπο τον Δονάτο. Η εκλογή αυτή προκάλεσε αντιδράσεις και σύντομα προσέλαβε τις διαστάσεις σχίσματος που εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την Αφρική. Ο αυτοκράτορας προσπάθησε να αποκαταστήσει την ενότητα της Εκκλησίας, έπειτα από τέσσερα χρόνια διωγμών, όμως, άρχισε να δείχνει ανοχή στους σχισματικούς, γιατί αυτό που τον ενδιέφερε κυρίως ήταν η ειρήνη στους κόλπους της Εκκλησίας και η ομόνοια μεταξύ των θρησκευτικών λειτουργιών.

Από όλα τα θρησκευτικά προβλήματα που αντιμετώπισε ο Κωνσταντίνος στην Ανατολή, το μεγαλύτερο ήταν η διαμάχη του Αλεξάνδρου, επισκόπου Αλεξανδρείας, με τον πρεσβύτερο Άρειο. Η διδασκαλία του Αρείου έως τον 7ο αιώνα είχε μεγάλη απήχηση και πέρα από τα σύνορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο Άρειος αμφισβητούσε τη θεϊκή ιδιότητα του Ιησού, τον οποίο θεωρούσε κτίσμα του Θεού. Σε πολλές τοπικές συνόδους η [διδασκαλία](#) αυτή όπως και οι οπαδοί της είχαν καταδικαστεί και αναθεματιστεί, ωστόσο η επιρροή της αυξανόταν. Το Νοέμβριο του 324 ο Κωνσταντίνος έστειλε στην Αλεξάνδρεια τον έμπιστο ακόλουθό του Όσιο, επίσκοπο της Κορδούης της Ισπανίας, με κοινή αυτοκρατορική επιστολή προς τον Αλέξανδρο και τον Άρειο. Η αποστολή του Οσίου είχε σκοπό της την εις βάθος εξέταση της κατάστασης στην Ανατολή και την προσπάθεια συμβιβασμού των δύο κληρικών. Κατά τη γνώμη του αυτοκράτορα, οι δύο άνδρες διχογνωμούσαν «*υπέρ μικρών καί λίαν έλαχίστων*».³ Το γράμμα αυτό σώζεται στα έργα του [Ευσεβίου Καισαρείας](#) και δείχνει την αδιαφορία του Κωνσταντίνου απέναντι σε δογματικά ζητήματα. Τελικά ο Όσιος απέτυχε στη συμβιβαστική αποστολή του, αλλά επέστρεψε στον αυτοκράτορα πεπεισμένος για τη ορθότητα της θέσης του Αλεξάνδρου. Έτσι, τον Φεβρουάριο του 325, ο Άρειος καταδικάστηκε ακόμα μία φορά στην [Αντιόχεια](#), σε αλλη μία τοπική σύνοδο. Την ίδια χρονιά, λίγο αργότερα, ο Άρειος προσπάθησε να συναντήσει τον Κωνσταντίνο στη [Νικομήδεια](#) για να τον πείσει για το

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

θεμιτό της διδασκαλίας του. Ο αυτοκράτορας, όμως, λόγω της δυσάρεστης πείρας του από το δονατιστικό σχίσμα της Βόρειας Αφρικής, εγκατέλειψε τα διπλωματικά μέσα και τα ημίμετρα και συγκάλεσε στη [Νίκαια της Βιθυνίας](#) την Α΄ Σύνοδο της Εκκλησίας. Η Σύνοδος αυτή δεν συγκλήθηκε ως «οικουμενική». Ο όρος αυτός είναι μεταγενέστερος, έχει θεολογικό και κυρίως δογματικό περιεχόμενο. Μία σύνοδος χαρακτηρίζεται οικουμενική από κάποια επόμενη που αποδέχεται τις αποφάσεις της προηγούμενης ως δογματικό θέσφατο και κυρίως για να αποδείξει ότι δέχεται το κύρος της προηγούμενης. Έτσι κατά τη Σύνοδο του 381 στην Κωνσταντινούπολη η Σύνοδος της Νικαίας του 325 χαρακτηρίστηκε «Α΄ Οικουμενική». Στο διάστημα αυτό είχαν λάβει χώρα πολλές άλλες σύνοδοι ([Αγκυρα](#), Σερδική, [Αντιόχεια](#) κ.λπ.). Ο όρος «οικουμενικός» στην περίπτωση των συνόδων και εν γένει στην Ορθοδοξία δεν υπονοεί γεωγραφικές ή άλλες μετρήσιμες διαστάσεις, αλλά αναφέρεται στο δόγμα και την ισχύ του στην χριστιανική Οικουμένη, δηλαδή την Εκκλησία. Έτσι πρώτος από τους ιστορικούς ο Σωζομένος μιλά για την Α΄ «Σύνοδο της Οικουμένης»,⁴ απ' όπου αποκλείστηκαν μόνο οι δονατιστές. Ο Ευσέβιος γράφει ότι η εκλογή του τόπου έγινε από τον ίδιο τον Κωνσταντίνο λόγω της ευοίωνης προσωνομίας της πόλης.⁵

2. Η Σύνοδος και ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος

Σύμφωνα με τον Ευσέβιο, 250 επίσκοποι και αναρίθμητοι πρεσβύτεροι, διάκονοι και ακόλουθοι συνέρρευσαν στη Νίκαια προς το τέλος της άνοιξης του 325 από κάθε άκρη της χριστιανοσύνης: «Καί Πέρσης ἐπίσκοπος τῆ συνόδῳ παρῆν, οὐδέ Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας».⁶ Οι κληρικοί χρησιμοποίησαν τα δημόσια οχήματα⁷ για να μεταβούν στον προορισμό τους και το προνόμιο αυτό ήταν ένα από τα πολλά που παραχώρησε ο Κωνσταντίνος στον κλήρο.

Οι εργασίες της Συνόδου άρχισαν με κάθε επισημότητα το Μάιο του 325⁸ στα ανάκτορα της Νικαίας. Παρόλο που ο αυτοκράτορας ήταν αβάπτιστος και τότε ήταν ακόμα κατηγούμενος, ο ίδιος κήρυξε την έναρξη της Συνόδου και προήδρευε στις συνεδριάσεις της. Η έναρξη οργανώθηκε έτσι ώστε να συντελέσει στην προβολή του αυτοκρατορικού αξιώματος με τονισμό της υπόστασης του ηγεμόνα ως *pontifex maximus* του ρωμαϊκού κράτους. Όταν μαζεύτηκαν όλοι και δόθηκε το σύνθημα, οι πύλες άνοιξαν και εμφανίστηκε ο Κωνσταντίνος «οἷα Θεοῦ ἄγγελος, λαμπράν μεν ὥσπερ φῶτός μαρμαρυγαῖς ἔξαστραπῶν περιβολήν, ἄλουργίδος πυρωποῖς καταλαμπόμενος ἀκτίσι, χρυσοῦ τε καί λίθων πολυτελῶν διαυγέσι φέγγεσι κοσμούμενος».⁹ Με τον τρόπο αυτό ο Κωνσταντίνος αποκρυστάλλωσε την ιερατική εικόνα του ηγεμόνα για ολόκληρη τη Βυζαντινή εποχή,¹⁰ τονίζοντας τον καισαροπαπισμό του κρατικού συστήματος κατά το Μεσαίωνα στην Ανατολή. Υποβάλλοντας όμως στους επισκόπους την ιδέα για το μεγαλείο του αυτοκρατορικού αξιώματος, ο Κωνσταντίνος θέλησε να επιδείξει στο κοινό και τη χριστιανική ταπεινότητα, που τυπικά τη θεωρούσε απαραίτητο χαρακτηριστικό του ηγεμόνα. Έτσι αρνήθηκε το κάθισμα που του πρότειναν, περιμένοντας ευλαβικά να πάρουν θέση πρώτα οι ιερείς, ενώ κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων προσπαθούσε συνέχεια να δημιουργεί κλίμα εγκαρδιότητας, εκφράζοντας με σπασμένα ελληνικά τη γνώμη του πάνω σε κάθε θέμα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ευσέβιου.¹¹

Ο Κωνσταντίνος έδωσε αμέσως εντολή να καούν τα αλληλοσυκοφαντικά υπομνήματα που του είχαν υποβάλει οι επίσκοποι, χωρίς καν να τα μελετήσει. Τον εναρκτήριο λόγο του εκφώνησε στα λατινικά και τόνισε το θέμα της ειρήνης και της ομόνοιας. Δεν τον ενδιέφερε πολύ το είδος της λύσης που θα δινόταν στα θεολογικά προβλήματα και ο σκοπός του επιτεύχθηκε πλήρως. Η Σύνοδος τελικά συνέταξε τα επτά πρώτα άρθρα του Συμβόλου της Πίστεως¹² με τον κρίσιμο χαρακτηρισμό του Υιού ως «ὁ μωουσίου» με τον Πατέρα, καθώς και 20 κανόνες που καθόριζαν θέματα θρησκευτικής προτεραιότητας και συμπεριφοράς. Επίσης ορίστηκε ο τρόπος υπολογισμού της ημέρας του εορτασμού του Πάσχα. Αποφασίστηκε επίσης, σχεδόν ομόφωνα, να εξοριστεί ο Αρειος από την Αίγυπτο¹³ – ενώ στην εξορία και την ταπείνωση του ακολούθησαν οι οπαδοί του Ευσέβιου Νικομηδείας και [Θεόγνις Νικαίας](#). Είναι σχεδόν αδύνατο να διαμορφωθεί ακριβής γνώμη για τον τρόπο με τον οποίο διεξήχθησαν οι συνεδριάσεις, επειδή τα πρακτικά αυτής της συνόδου δεν έχουν διασωθεί.¹⁴ Το βέβαιο όμως είναι ότι ο Κωνσταντίνος με τον ενεργό και αποφασιστικό ρόλο του σε όλη τη διαδικασία θεμελίωσε την αρχή της ανάμειξης της κοσμικής εξουσίας στα εκκλησιαστικά. Ο χριστιανισμός από κίνημα που αντιμετωπιζόταν με αρνητισμό έγινε πλέον επισήμως δεκτός και εξελίχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία στην αυτοκρατορία. Οι ανώτεροι εκπρόσωποί του, μαζί με τους αυτοκρατορικούς αξιωματούχους, αποτέλεσαν στο εξής την άρχουσα τάξη. Από την άλλη πλευρά το καλοκαίρι του 325 γιορτάστηκε και η εικοσαετία της βασιλείας του Κωνσταντίνου με χριστιανικό τελετουργικό και κάθε μεγαλοπρέπεια. Επίσημο λόγο στον εορτασμό εκφώνησε ο Ευσέβιος Καισαρείας, που

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

κατεξοχήν προσωποποιεί τη θριαμβευτική είσοδο της Εκκλησίας και των διανοουμένων στο ανακτορικό περιβάλλον, καθώς και τον νέο, πολιτικό χαρακτήρα που αποκτά η χριστιανική διδασκαλία.

3. Τα θεολογικά της Συνόδου

3.1. Η Έκθεση της Νικαίας

Στη Σύνοδο της Νικαίας εκπροσωπήθηκαν οι ακόλουθοι εκκλησιαστικοί κύκλοι:¹⁵ α) Οι αρειανοί και οι προσκείμενοι σε αυτούς,¹⁶ β) Ο Ευσέβιος, επίσκοπος της Καισαρείας της Παλαιστίνης, ιστορικός της Εκκλησίας, μετριοπαθής αρειανός και οπαδός των συμβιβαστικών λύσεων, γ) Οι κύκλοι της Νικαίας που συνέταξαν τελικά την περίφημη Έκθεση, η οποία επικράτησε στη μετέπειτα θεολογία.

Σύμφωνα με τις σύγχρονες της Συνόδου πηγές, ο αριθμός των επισκόπων που υπέγραψαν την Έκθεση κυμαίνεται μεταξύ 250 και 300. Κατά την παράδοση του τέλους του 4ου αιώνα έγινε αποδεκτός ο αριθμός 318 (τ΄ η΄ στα ελληνικά), ο οποίος, όπως φαίνεται, είναι πλαστός και έχει συμβολική σημασία. Το τ΄ η΄ συμβολίζει τη Σταύρωση του Χριστού, επειδή εικαστικά το Γ΄ έχει τη μορφή αρχαίου σταυρού και τα γράμματα η παρουσιάζονται ως συντομογραφία του ονόματος του Ιησού. Πάντως η Έκθεση της Νικαίας αποτελεί την πρώτη προσπάθεια της χριστιανικής Εκκλησίας να κωδικοποιήσει βασικά σημεία της διδασκαλίας της σε ένα Δόγμα, αλλά και σημαντικό μνημείο στην ιστορία των σχέσεων κράτους και Εκκλησίας.

Η πρώτη διατύπωση των άρθρων της Εκθέσεως υπέστη διάφορες τροποποιήσεις και ονομάστηκε «Σύμβολο της Πίστεως» το 451 από τη Δ΄ Σύνοδο της Χαλκηδόνος. Δικαίωμα ψήφου στις συνόδους είχαν μόνο οι επίσκοποι. Πάντα όμως ήταν κυρίαρχη η θέληση του αυτοκράτορα στις εκκλησιαστικές υποθέσεις και αυτό φαίνεται στο γεγονός ότι ο Κωνσταντίνος επέβαλε την προσθήκη του όρου «ομοούσιος» χωρίς κανείς από τους παριστάμενους επισκόπους να τολμήσει να υποβάλει αντίρρηση. Εμπνευστής της προσθήκης στο κείμενο του όρου «ομοούσιος» για τον Υιό του Θεού, και της έμφασης στην έννοια της ουσίας, υπήρξε ο Ισπανός επίσκοπος Όσιος. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται ως επιρροή της θεολογίας της Δύσης, με την τάση της για σαφώς διατυπωμένους ορισμούς, καθώς αρκετοί από τους ιεράρχες της Ανατολής δεν μπορούσαν να αντιληφθούν τη σκοπιμότητα και τις οντολογικές διαστάσεις του όρου αυτού. Μια άλλη ομάδα ωστόσο, και μεταξύ αυτών ο Μέγας Αθανάσιος, ασπασθήκαν και υποστήριξαν με σθένος την τροποποιημένη με τον όρο «ομοούσιος» Έκθεση.

Μετά τη σύνταξη της Εκθέσεως όσοι επίσκοποι αρνήθηκαν να την υπογράψουν καταδικάστηκαν μαζί με τον Άρειο σε εξορία και τα συγγράμματα των οπαδών του αρειανισμού ρίχθηκαν στη φωτιά.

3.2. Καθορισμός ημερομηνίας εορτασμού του Πάσχα

Προς το 325 ήδη υπήρχε μακροχρόνια σύγχυση γύρω από την ημερομηνία εορτασμού του Πάσχα.¹⁷ Μερικοί ήθελαν να γιορτάζουν το Πάσχα πάντα την Κυριακή και άλλοι ακολουθούσαν την εβραϊκή παράδοση. Το εβραϊκό Πάσχα¹⁸ ήταν μία ακίνητη γιορτή τη 14η του μηνός Νισάν, ημέρα που πάντοτε συνέπιπτε με πανσέληνο.¹⁹ Για το λόγο αυτό ο Νισάν άρχιζε με την πλησιέστερη προς την εαρινή ισημερία νέα Σελήνη και ήταν αδύνατον να είναι πάντοτε την Κυριακή, κάτι που δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτό από τους χριστιανούς που γιόρταζαν την Ανάσταση. Σε αυτές τις ασυμφωνίες, με την πάροδο του χρόνου, προστέθηκαν και άλλες. Ο Μέγας Κωνσταντίνος και η Σύνοδος της Νικαίας όρισαν τον εορτασμό του Πάσχα την πρώτη Κυριακή μετά την πανσέληνο που συμπίπτει ή ακολουθεί την εαρινή ισημερία, αλλά το χριστιανικό Πάσχα δεν πρέπει να συμπίπτει με την εβραϊκή γιορτή και πρέπει να εορτάζεται την ίδια ημέρα σε ολόκληρο το χριστιανικό κόσμο.²⁰

4. Ο Μέγας Αθανάσιος κατά του αρειανισμού

Σπουδαίο ρόλο στην επίλυση των θεολογικών και των δογματικών ζητημάτων διαδραμάτισε ο Μέγας Αθανάσιος, ο οποίος συμμετείχε στη Σύνοδο της Νικαίας ως διάκονος του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Αλεξάνδρου και λόγω της ιδιότητάς του δεν εξελέγη μέλος των συνεδριάσεων.²¹ Μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου (328) ο Αθανάσιος αναδείχθηκε επίσκοπος

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

(Πατριάρχης) Αλεξανδρείας και παρέμεινε στο αξίωμα αυτό μέχρι το θάνατό του (373). Τα συγγράμματα του Αθανασίου αποτελούν σημαντικότερη πηγή για τη διδασκαλία των αρειανών. Από τα έργα του επισκόπου της Αλεξανδρείας είναι γνωστό ότι μαζί με τον Άρειο στη Νίκαια ήλθαν και μερικοί από τους σπουδαιότερους οπαδούς του, όπως ο σοφιστής Αστέριος, ο Ευσέβιος Νικομηδείας, ο Ευδόξιος, ο [Αέτιος](#) και ο επίσκοπος Κυζίκου Ευνόμιος.

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία της διδασκαλίας του Αρείου στιγματίζονται και αναθεματίζονται στο τέλος της *Εκθέσεως* του 325.²² Σύμφωνα με τη διδασκαλία αυτή, ο Θεός είναι «αίδιος», «άναρχος» και «αγέννητος», ενώ ο Χριστός είναι «γεννητός», «κτίσμα», «ποίημα» ή με άλλα λόγια ο Υιός είναι κατασκευάσμα του Πατέρα. Έτσι ο Ιησούς φαίνεται υποδεέστερος σε σύγκριση με το Θεό, ο οποίος δεν ήταν πάντα «Πατήρ», γιατί έλαβε την ιδιότητα αυτή όταν θέλησε να δημιουργήσει τον κόσμο. Τότε οι απρόσωπες και αρχέγονες δυνάμεις, η Σοφία και ο Λόγος, έλαβαν μορφή για να γίνουν όργανα της κτίσεως του κόσμου. Δηλαδή η Σοφία και ο Λόγος προσωποποιήθηκαν με το όνομα του Υιού. Έτσι για τους αρειανούς η δημιουργία συμπίπτει με τη δημιουργία του Χριστού (Υιού-Λόγου). Μέχρι τότε ο Ιησούς ήταν ανυπόστατος. Από την άποψη ότι ο Χριστός υπήρξε κτίσμα του Θεού διαμορφώθηκε και η ιδέα ότι ο Υιός είναι ανόμοιος του Πατέρα ως προς την ουσία του, ατελέστερος, από τη φύση του «τρεπτός», «αλλοιωτός», δηλαδή μεταβαλλόμενος, γι' αυτό και όμοιος με τα ανθρώπινα όντα, που είναι ικανά να υποπέσουν σε αμαρτία. Υπάρχοντας όμως ως το πρώτο, πριν από κάθε άλλο κτίσμα του τέλειου Κτίστου, ο Χριστός απέκτησε το «τέλειον» και ονομαστικά αξίζει να λατρεύεται ως αληθινός Θεός.

Το σημαντικότερο επιχείρημα των συνοδικών Πατέρων της Νικαίας κατά των οπαδών του Αρείου ήταν ότι, εφόσον οι αρειανοί δέχονταν τη λατρεία του Χριστού-Κτίσματος, δεν διέφεραν από τους ειδωλολάτρες. Ο Αθανάσιος υποστήριξε ότι ο Άρειος παρερμηνεύει τα χωρία της Αγίας Γραφής²³ στα οποία στηριζόταν η διδασκαλία του. Σύμφωνα με τον Αθανάσιο, ο Θεός είχε ο ίδιος τη δύναμη της δημιουργίας και δεν χρειαζόταν κάποιο όργανο για να κτίσει τον κόσμο, εξάλλου ο Χριστός δεν ήταν σε θέση να υποκαταστήσει το έργο του Δημιουργού.²⁴ Βασίζοντας τα επιχειρήματά του στην Αγία Γραφή,²⁵ ο Αθανάσιος απέδειξε την ομοουσιότητα του Θεού. Απέδειξε επίσης την ενότητα ουσίας Θεού και Υιού και μετά την ομοουσιότητα του Υιού. Έτσι ο Υιός είναι όμοιος του Πατέρα και αιώνιος αφού προήλθε από Αυτόν, όπως ο ήλιος παραμένει αδιαίρετος ως αρχέγονη πηγή φωτός. Ο Χριστός απλώς έλαβε σάρκα για τη λύτρωση του ανθρώπινου γένους από την αμαρτία.²⁶ Η ενανθρώπιση του Υιού ερμηνεύτηκε από τον Αθανάσιο με την ανάγκη λύτρωσης του αμαρτωλού ανθρώπου σε αντίθεση με την ερμηνεία των αρειανών που πίστευαν ότι ο Χριστός σταυρώθηκε για να «εθεωθή». Ο νέος διάκονος υποστήριξε ότι ο Ιησούς μερικές φορές λησμονούσε ασυνείδητα τη θεϊκή του ιδιότητα και ενεργούσε ως άνθρωπος, αλλά όχι επειδή δε γνώρισε τον Πατέρα του, όπως έλεγαν οι αρειανοί.²⁷ Ο Άρειος υποστήριξε ότι δεν υπήρξε ανθρώπινη λογική ψυχή ως βασικό στοιχείο της ανθρώπινης ιδιότητας του Χριστού. Η άποψη αυτή πήγαζε από τη διδασκαλία του Ωριγένη, η οποία θεωρείτο έγκυρη στα δογματικά ζητήματα, και ως εκ τούτου έβρισκε σύμφωνο και τον Αθανάσιο.

Από τη λογομαχία του Αθανασίου και του Αρείου στη Νίκαια της Βιθυνίας φάνηκε ότι οι χριστολογικές απόψεις τους είχαν κοινή προέλευση, δηλ. την αλεξανδρινή παράδοση της σχολής του Ωριγένη. Κατά κάποιον τρόπο στον Άρειο ασκούσαν επιρροή οι ιδέες του [Παύλου του Σαμοσατέως](#) και του [Λουκιανού Αντιοχείας](#). Πάντως οι διαφορετικές θέσεις των δύο κληρικών στηρίχθηκαν περισσότερο στη διαφορετική τους κατά γράμμα ερμηνεία χωρίων των Γραφών, παρόλο που οι φιλοσοφικές τεκμηριώσεις τους είχαν κοινή ρίζα.

5. Οι εκκλησιαστικές ρυθμίσεις της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είχε 4 *praefecturae* (επαρχότητες).²⁸ Η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη είχαν ξεχωριστή διοίκηση υπό τον *praefectus urbis* (*επαρχος πόλεως*). Η Ανατολική Εκκλησία υιοθέτησε την οργάνωση αυτή. Στις αρχές του 3ου αιώνα από τις 4 προαναφερόμενες διοικητικές περιφέρειες εξελίχθηκαν 3 καινούργιες, δηλ. της Ρώμης, της Αλεξανδρείας και της Αντιοχείας. Τον 4ο αιώνα διαμορφώθηκε και η έδρα της Κωνσταντινουπόλεως ως μονάδα με αυξημένες διοικητικές αρμοδιότητες. Οι μητροπολίτες αυτών των τεσσάρων εδρών από τον 5ο αιώνα και εξής άρχισαν να καλούνται Πατριάρχες. Ο επίσκοπος των Ιεροσολύμων διατηρούσε τιμητικό αξίωμα (σύμφωνα με τον 7ο κανόνα της Α΄ Νικαίας), επειδή η πόλη του είχε μόνο θρησκευτική, αλλά όχι διοικητική σημασία.²⁹

Στους 20 κανόνες που διατύπωσε η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος επικυρώθηκαν σημαντικές ρυθμίσεις σχετικά με την οργάνωση

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

της Εκκλησίας, όπως διοικήσεις, ιεραρχία μεταξύ των αρχιεπισκόπων και των επισκοπών κ.λπ.

Μεταξύ αυτών ιδιαίτερο βάρος είχε ο 6ος κανόνας, που επιβεβαίωνε τα ιδιαίτερα δικαιώματα και τη σπουδαία θέση του επισκόπου της Ρώμης³⁰ μαζί με τους μητροπολίτες Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων. Αφορμή για τη σύνταξη του 6ου κανόνα δόθηκε ουσιαστικά από τον αρχιεπίσκοπο Αλεξανδρείας, τα δικαιώματα του οποίου κινδύνευαν από το Μελέτιο Λυκοπόλεως. Η έδρα αυτή ήταν η πιο ισχυρή κατά τη διάρκεια του 4ου αιώνα και ήταν σημαντικό για τους συνεδριάζοντες στη Νίκαια να υπογράψουν κάποια συμφωνία, η οποία να δηλώνει την ισοδυναμία των εδρών της Οικουμενικής Εκκλησίας. Ο 6ος κανόνας όμως κωδικοποιούσε τις μελλοντικές προοπτικές μείωσης της επιρροής των μητροπολιτικών εδρών της Αντιοχείας και των Ιεροσολύμων εν όψει της κυριαρχίας της Ρώμης και της Κωνσταντινουπόλεως. Μετά το θάνατο του Κυρίλλου (444) η Αλεξάνδρεια άρχισε επίσης να οπισθοδρομεί.

6. Συνέπειες

Για να αποκαταστήσει την ειρήνη στην Εκκλησία ο Μέγας Κωνσταντίνος φάνηκε πολύ διαλλακτικός προς τους οπαδούς του Αρείου. Έτσι μετά το 325 οι ορθόδοξες απόψεις της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου άρχισαν γρήγορα να χάνουν έδαφος. Έγιναν κινήσεις ενέργειες για να αποκατασταθεί ο Άρειος και να επανέλθει στους κόλπους της Εκκλησίας. Ο ίδιος υποχρεώθηκε να συντάξει καινούργιο σύμβολο πίστεως που δεν ανέφερε πια αιρετικές δοξασίες, αλλά δεν περιλάμβανε και τον όρο «ομοούσιος».³¹

Οι γιοι και διάδοχοι του Κωνσταντίνου, ο Κωνσταντίνος Β΄ (337-361) και ο Κώνστας (337-350), που κυβερνούσαν στη Δύση, τάχθηκαν υπέρ των αποφάσεων της συνόδου, αλλά ο αδελφός τους Κωνσταντίνος (337-361), αυτοκράτορας της Ανατολής, έκλινε προς τους αρειανούς. Μια σειρά τοπικών συνόδων μετά το 325 στο Αρμίνιο, το Σίρμιο, την Αντιόχεια, τη Σερδική, τη Σελεύκεια και τη Νίκαια Θράκης δημιούργησαν ποικίλα αρειανίζοντα σύμβολα πίστεως, που απομάκρυναν την Ορθοδοξία από τις βασικές αρχές της *Εκθέσεως*.³²

Ο **εθνικός** αυτοκράτορας Ιουλιανός (361-363) προσπάθησε να ανατρέψει τελείως το χριστιανικό δόγμα. Στη συνέχεια, οι ηγεμόνες **Ιοβιανός** (363-364) και Ουλεντινιανός Α΄ (364-375) έδειξαν σεβασμό στις αποφάσεις της Νικαίας, αλλά ο αδελφός του τελευταίου, ο **Ουάλης** (364-378), συνέχισε την αρειανίζουσα πολιτική του Κωνσταντίνου Β΄.

Στο χώρο της θεολογίας ο Αθανάσιος Αλεξανδρείας εξακολουθούσε τον αγώνα κατά των αρειανών με τις οξύτατου ύφους συγγραφές του,³³ δημιουργώντας πολλές εχθρότητες. Το έργο του συνεχίστηκε από τους τρεις Καππαδόκες θεολόγους: το **Μέγα Βασίλειο** (329-379), το **Γρηγόριο Ναζιανζηνό** (περίπου 330-390) και το **Γρηγόριο Νύσσης** (περίπου 335-394). Αυτοί αγωνίστηκαν εναντίον των αρειανών χωρίς την ίδια δραματικότητα που χαρακτηρίζει τους αγώνες του Αθανασίου, αλλά θεμελίωσαν φιλοσοφικά το τριαδικό δόγμα της Νικαίας.

7. Πηγές

Η κύρια πηγή για την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο είναι η **Εκκλησιαστική ιστορία**³⁴ του Ευσεβίου Καισαρείας (περίπου 260-339). Η *Ιστορία της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου* του ΓελασίουΚυζίκου³⁵ από το τελευταίο τέταρτο του 5ου αιώνα περιέχει κυρίως λαϊκές παραδόσεις και μύθους σχετικά με το γεγονός. Στα έργα όμως του Αθανασίου Αλεξανδρείας,³⁶ στις *Εκκλησιαστικές ιστορίες* του Σωκράτη,³⁷ του Σωζομενού,³⁸ του **Θεοδωρήτου της Κύρου** και του Ρουφίνου³⁹ σώζονται αρκετές λεπτομέρειες για την αναπαράσταση των δογματικών υποθέσεων του 325. Έμμεσες πηγές για τις θεολογικές απόψεις της Νικαίας είναι τα συγγράμματα κατά των αρειανών του Βασιλείου του Μεγάλου, του Γρηγορίου Ναζιανζηνού, του Γρηγορίου Νύσσης κ.ά.

1. Πρόκειται για τη διαμάχη του Καικιλιανού και του Δονάτου για την επισκοπή της Καρχηδόνας.

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

2. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ζ΄* (Αθήνα 1980), σελ. 36.
3. Eusebius, *Vita Constantini*, βιβλ. 2, 71, 1.
4. Σωζομενός Α΄, 20. 1.
5. Eusebius, *Vita Constantini*, βιβλ. 2, 71, 2.
6. Eusebius, *Vita Constantini*, βιβλ. 3, 7, 1.
7. Μέχρι τότε δημόσια οχήματα χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά οι δημόσιοι λειτουργοί για κρατικές υποθέσεις. Το κράτος ανέλαβε όλα τα έξοδα της παραμονής των επισκόπων και των συντρόφων τους κατά τη διάρκεια της συνόδου, κάτι το οποίο προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες και ήταν θέμα κριτικής για τον Κωνσταντίνο από τους διαδόχους του. Βλ. Χριστοφιλοπούλου, Αι., *Βυζαντινή ιστορία Α΄* (Θεσσαλονίκη 1992), σελ. 137.
8. Μερικοί ιστορικοί υποστηρίζουν ότι οι εργασίες της Συνόδου άρχισαν τα μέσα Ιουνίου του 325. Βλ. *Cristianstvo – enciklopediceskii slovar II* (Moskva 1995), σελ. 201.
9. Eusebius, *Vita Constantini*, βιβλ. 3, 10, 3-4.
10. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ζ΄* (Αθήνα 1980), σελ. 37.
11. Eusebius, *Vita Constantini*, βιβλ. 3, 10, 8-10.
12. Η ονομασία είναι μεταγενέστερη.
13. Μόνο δύο επίσκοποι ψήφισαν κατά. Βλ. Χριστοφιλοπούλου, Αι., *Βυζαντινή ιστορία Α΄* (Θεσσαλονίκη 1992), σελ. 137.
14. Η έκδοση του Revillont στα κόπτικα των πρακτικών της Α΄ Συνόδου θεωρείται πλαστή από τη σύγχρονη έρευνα. Για τα πρακτικά των οικουμενικών συνόδων βλ. Mansi, J.D., *Sacrorum conciliorum, nova et amplissima I* (Florentiae 1759, επανεκτύπωση 1960-1961)· Schwartz, E., *Acta conciliorum oecumenicorum* (ACO), τόμ. I-IV 2 (Berolini et Lipsiae 1913-1940) κ.α.
15. Βλ. *Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια ΙΑ΄* (Αθήνα 1967), σελ. 525-530.
16. Σύμφωνα με το Θεοδώρητο, οι αρειανοί επίσκοποι ήταν 10, ο Ρουφίνος μιλάει για 17 και ο Φιλοστόργιος αναφέρει 22 άτομα.
17. Lebedev, A.P., *Vselenskie sobori 4 i 5 vv.* (Moskva 1881), σελ. 14-28.
18. Εορτή ανάμνησης της διάβασης της Ερυθράς θάλασσας από τους Ισραηλίτες κατά την έξοδό τους από την Αίγυπτο.
19. Οι εβραϊκοί μήνες είναι σεληνιακοί και αρχίζουν με τη νέα Σελήνη.
20. Στο ζήτημα αυτό πάλι υπήρξαν διαφωνίες, επειδή βάσει των αστρονομικών δεδομένων υπολόγιζαν διαφορετικά το Πάσχα στην Αλεξάνδρεια και στη Ρώμη. Το 525 όμως ο Διονύσιος Σκύθης κατάρτισε πασχαλινούς πίνακες, που έγιναν αποδεχτοί από την Εκκλησία. Η συμφωνία αυτή έπαυε το 1582 με την ημερολογιακή μεταρρύθμιση του πάπα Γρηγορίου ΙΓ΄.
21. Βίος του Αθανασίου στο *Acta Sanctorum*, Mai I (1680), σελ. 186-258.
22. Γενικά για τον αρειανισμό βλ. Newman, J.H., *The Arians of the Fourth Century* (London 1881).
23. Πρόκειται για τα χωρία στα: *Δευτερονόμιον* 6, 4, *Παροιμία* 8, 22-5, *Κατά Ιωάν.* 14, 28, *Κατά Ματθ.* 27, 26 κ.α.

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

24. Cross, F.L., *The Study of St. Athanasius* (Cambridge 1945).
25. Κατά Ιωάν. 10, 30, Προς Εβρ. 1, 3, Ψαλμοί 2, 7, Πράξ. 13, 33 κ.α.
26. Σχετικά με την ενανθρώπιση του Χριστού βλ. Ryan, G.J. – Casey, R.P., *De Incarnatione* (1945-1946)· Bouyer, L., “L’Incarnation et l’Eglise-Corps du Christ dans la Theologie de S. Athanase”, *Studia Patristica* 3 (1982), σελ. 981-1045 κ.α.
27. Οι εν λόγω ισχυρισμοί των αρειανών στηρίζονταν στην Αγία Γραφή, Κατά Ιωάν. 11, 34.
28. Lübek, K., *Reichseinteilung und kirchliche Hierarchie des Ostens bis zum Ausgange des vierten Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Rechts- und Verfassungsgeschichte der Kirche* (Kirchengeschichtliche Studien V, Heft 4, Münster 1901).
29. Πρβλ. Posnov, M., *Istorija na hristianskata carkva* 2 (Sofia 1993), σελ. 89 κ.ε.
30. Η επικύρωση του ρόλου του πάπα από την Α΄ Οικουμενική στηριζόταν 1) στην ξεχωριστή θέση της Ρώμης ως πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας, 2) στο γεγονός ότι εκεί βρίσκονταν τα λείψανα των δύο Αποστόλων Πέτρου και Παύλου και 3) στη θεωρία ότι ο Απόστολος Πέτρος είχε δογματική προτεραιότητα, την οποία κληρονομούσε διαδοχικά και ο πάπας.
31. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ζ΄* (Αθήνα 1980), σελ. 400.
32. Για τα θεολογικά ρεύματα της περιόδου βλ. Kelly, J.N.D., *Early Christian Doctrines* (1960), passim.
33. Τα έργα του Μεγάλου Αθανασίου είναι μεταφρασμένα στα αγγλικά από τον Bright, W., *Orations against the Arians* (Oxford 1873, επανέκδοση 1883) και στο *Historical Writings of Athanasius* (Oxford 1881).
34. *The Loeb Classical Library* I-II (London 1959-1964).
35. Gelasii Cyzicensia Historia concilii Nicaeni, *PG*, LXXXV, col. 1192-1134.
36. Βασικές πηγές είναι οι 3 λόγοι του Αθανασίου «Κατά των Αρειανών» και 2 επιστολές, η μία από το 350-351 για τις αποφάσεις της Συνόδου της Νικαίας και η άλλη «Περί των γενομένων εν τη Αριμίνω και εν Σελευκεία συνόδων».
37. Migne, J.P., *PG*, vol. 67, 29-842.
38. Migne, J.P., *PG*, vol. 67, 843-1630.
39. *Rufini Historia ecclesiastica*, Pl, XXI, col. 461-540.

Βιβλιογραφία :

	Cross F.L. , <i>The Study of St. Athanasius</i> , Cambridge 1945
	Favale A. , <i>I concili ecumenici</i> , Torino 1962
	Gaudemet J. , <i>La formation du droit séculier et du droit de l’Eglise aux IVE et Ve siècles</i> , Paris 1957
	<i>Histoire des conciles d’après les documents originaux, t. I I – IX 2</i> , Hefele, Ch. J. – Leclercq H., Paris 1907-1931

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

	Kelly J.N.D. , <i>Early Christian Doctrines</i> , Oxford 1960
	Newman J.H. , <i>The Arians of the Fourth Century</i> , London 1881
	Ortiz de Urbina J. , <i>Nicée et Constantinople</i> , Paris 1963
	Почнов М. , <i>История на християнската църква 2</i> , Соφία 1993
	Χριστοφιλοπούλου Α. , <i>Βυζαντινή ιστορία, 1</i> , Θεσσαλονίκη 1992
	Φειδάς Α. , <i>Α΄ Οικουμενική σύνοδος. Προβλήματα περί την σύγκλησιν, την συγκρότησιν και την λειτουργίαν της συνόδου</i> , Αθήνα 1974
	Φειδάς Α. , <i>Η προεδρία της Α΄ Οικουμενικής συνόδου</i> , Αθήνα 1974
	Bouyer L. , "L'Incarnation et l'Eglise-Corps du Christ dans la Théologie de S. Athanase", <i>Studia Patristica</i> , 3, 1982, 981-1045

Δικτυογραφία :

	Documents from the First Council of Nicea A.D. 325 http://www.fordham.edu/halsall/basis/nicea1.txt
	The first Ecumenical Council http://www.3saints.com/canons.html
	Κανόνες Α΄ Οικουμενικής Συνόδου http://patrologia.ct.aegean.gr/downloads/pdf_synodoi/Kanones%20A%20Oikoumenikis%20Synodou.pdf

Γλωσσάριο :

	εθνικός, ο Ο όρος χρησιμοποιήθηκε στους πρώτους αιώνες μετά την επισημοποίηση του χριστιανισμού στο πλαίσιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, για να διαχωρίσει τους «χριστιανούς» από τους υπηκόους με αρχαιοελληνικό θρησκευτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο.
	έπαρχος πόλεως, ο (λατ. praefectus urbi) Υψηλόβαθμο πολιτικό αξίωμα της Πρώιμης Ρωμαϊκής περιόδου, αρχικά με αστυνομικές αρμοδιότητες για την πόλη της Ρώμης. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο το αξίωμα αφορούσε την πόλη της Κωνσταντινούπολης. Ήταν η προϊστάμενη αρχή των πολιτών με αρμοδιότητες αστυνόμευσης και δικαστικές: πολλοί νόμοι απευθύνονται στον έπαρχο πόλεως, που κάποτε λειτουργούσε ως ο «αντι-αυτοκράτωρ». Οι αρμοδιότητες του επάρχου σταδιακά επεκτάθηκαν στην οικοδομική και εμπορική δραστηριότητα, τον εφοδιασμό άρτου και τη διαχείριση των δημόσιων θεαμάτων.
	επαρχότητα (υπαρχία), η (praefectura praetorio) Επαρχότητα του πραιτορίου ή υπαρχία. Βασική διοικητική υποδιάρθρωση της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Εισήχθη επί Μεγάλου Κωνσταντίνου (4ος αιώνας). Η αυτοκρατορία διαιρούνταν σε τέσσερις praefecturae ή επαρχότητες: α) praefectura praetorio per Orientem (επαρχότητα Ανατολής), β) praefectura praetorio Galliarum (επαρχότητα Γαλατίας), γ) praefectura praetorio per Illyricum (επαρχότητα Ιλλυρικού), δ) praefectura praetorio Italiae, Illyrici et Africae (επαρχότητα Ιταλίας).

Πηγές

Schwartz, E., *Acta conciliorum oecumenicorum*, τόμ. II, τεύχ. I (Berlin 1843, επανέκδοση 1963).

Bright, W., *Orations against the Arians* (London 1873, επανέκδοση *Historical Writings* 1881).

Athanasius Theologus, *De decretis Nicaenae synodi*, 1-45, *Apologia contra Arianos sive Apologia secunda* 87-168, *De synodis Arimini in Italia et Seleucia in Isauria*, 231-278, στο Opitz, H.G. (επιμ.), *Athanasius Werke* 1, τόμ. 2 (Berlin 1940).

Σύνοδος Α΄ Οικουμενική Νικαίας, 325

Philostorgius, *Historia ecclesiastica - Kirchengeschichte*, Bidez, J. - Winkelmann, F. (επιμ.), *Die griechischen christlichen Schriftsteller*³ (Akademie Verlag, Berlin 1982).

Socrates Scholasticus, *Historia ecclesiastica*, Bright, W. (επιμ.), *Socrates' ecclesiastical history* (Oxford 1893).

Sozomenus, *Historia ecclesiastica - Kirchengeschichte*, Bidez, J. – Hansen, G.C. (επιμ.), *Die griechischen christlichen Schriftsteller* 50 (Berlin 1960).

Theodoretus, Episcopus Cyrrhensis, *Historia ecclesiastica- Kirchengeschichte*, Parmentier, L. – Scheidweiler, F. (επιμ.), *Die griechischen christlichen Schriftsteller* 44 (Berlin 1954).

Library of Nicene and Post Nicene Fathers, 2η σειρά, τόμ. I (Christian Literature Co., New York 1990).

Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, Bardy, G. (επιμ.), 3 τόμ. (Sources chrétiennes, Paris 1952-1958).

Eusebius, *Vita Constantini*, Winkelmann, F. (επιμ.), *Eusebius Werke*, τόμ. 1.1, στο *Die griechischen christlichen Schriftsteller* (Berlin 1975).

Παραθέματα

Ἐκθεσις των τ' ἰη' Ἀγίων Πατέρων – Σύμβολο Νικαίας

1. Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν.
2. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ,
3. τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα,
4. παθόντα
5. καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
6. ἀνελθόντα εἰς οὐρανοῦς,
7. ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς
8. καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.
9. Τοὺς δὲ λέγοντας «ἦν πότε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν» καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ ἐκκλησία.

Concilium universale Ephesenum anno 431, Schwartz, E. (επιμ.), *Acta conciliorum oecumenicorum*, τόμ. 1.1.7 (Berlin 1924-1925, επανέκδοση 1963), σελ. 65.